

KARİKATÜR SANATI ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Atila ÖZER

İnsanlar mağara duvarlarına çizdikleri ilk çizgilerle birlikte sanat denen duygu, tasarı ve güzelliklerin varlığından haberdar olmuşlar, o günden bu yana sanatla ilgilenmişlerdir. Bu ilgilenme, doğrudan eser üretme şeklinde olduğu gibi sanatın gelişimi, aşamaları, tarihçesi doğrultusunda kitaplar yayınlama şeklinde de görülmektedir.

Gerçekten de insanlar yaratılışları gereği çeşitli estetik duygular taşır ve çeşitli etkilerle bazı şeylerden estetik tadlar alırlar. İşte **sanat**, insanların bu özelliklerinden kaynaklanan bir olgudur. Genel olarak tanımlanırsa «Sanat; seçilen bir yaşantının renk, çizgi, ses, devinim ve sözcüklerle ve bir biçim yoluyla başkalarına ulaştırılması olayıdır»(1). İnsanların sadece duygu dağarcığını ortaya çıkarma, ya da basit doyuma ulaşma amacından öte çeşitli işlevleri de üstlenmiştir, sanat. Günlük yaşantının sıkıcı ve anlamsız yönleri ancak sanat sayesinde yok edilir ya da azaltılabilir. Yeni duygular, yeni düşünceler kazandırarak kişinin görüş açılarını da genişletir.

Öz olarak sanatın;

- Biçim kaygısının yanısıra
- Toplumsal ilişkilere ışık tutmak

- İnsanları aydınlatmak
- İnsanların toplumsal gerçekleri tanıyıp değiştirmelerine yardım etmek
- İnsanları bilinçlendirmek

gibi görevleri olduğu sıralanabilir.

Bu genel çerçeve içinde görsel, işitsel ve diğer sanat türlerini saymak olasıdır. Karikatür de bu işlevleri tümüyle üstlendiği için onun da bir sanat dalı olarak ele alınması kaçınılmazdır.

Karikatür; günümüzde gazeteden televizyona, afiştten dergiye, hatta ders kitaplarına giren çok yaygın bir sanattır. Türkiye’de karikatürle uğraşan çok sayıda amatör, mizah dergilerinde kendilerine ayrılan köşelerde çizerlerken Karikatürçüler Derneğinin üye sayısı da 400’ü geçmektedir (2).

«Fransa, karikatürü yüksek bir kültür işi ve büyük bir uğraşı olarak kabul etmektedir. Fransız hükümeti 1983 yılında karikatür okullarını, sanatçıları ve yaynevlerini desteklemek için iki milyon dolar teşvik ödeneği ayırdığını açıklamıştır. Fransa Kültür Bakanlığı eğitim uzmanlarından Pierre Lre, Amerika’da karikatür orta dereceli kültürlülerin eğlencesi olarak kabul edilebilir, fakat burada Avrupa’da ciddi ve yaygın bir sanat dalıdır,» demektedir (Newsweek, 14.2.1983).

Tanınmış Türk çizeri Turhan Selçuk diyor ki; «Karikatürün güçlü bir sanat olmasının nedenleri vardır. Karikatür yaygın bir sanattır, basın yoluyla, sinemayla, televizyonla, afişlerle, sergilerle halkın her an karşısındadır. Söyleyeceğini en kısa yoldan, zahmetsizce fakat çarpıcı bir şekilde söyler. Çizgileriyle sempattiktir, ilgiyi çeker» (3).

İngiliz karikatür sanatçısı Steadman, «Karikatür felsefedir» diyor.

Steinberg: «Şiirsel ve filozofça bazı düşünceleri çizgiyle anlatmaya çalışıyorum».

Küba’lı tanınmış çizer Nuez; «yalnız güldürmek değil düşündürmek istiyorum. Küba’da şöyle bir atasözü vardır: Bir desen bin sözden üstündür. Ama bunu başarabilmek için bir karikatürçü olmak gerek.» diyor.

Karikatür hem sanat tarihi, hem de düşünme tarihi içinde bir yere sahiptir.

Karikatür çizilmeyen, karikatür yayını yapılmayan ülke yoktur dersek yanılmış olmayız herhalde. Bugün İtalya'da otuzyediyıldan beri her yıl düzenlenen Uluslararası (Bordighera Altın Palmiye), Belçika'da yirmiyediyıldan beri (Knokke Heist), İtalya'da ondokuz yıldan beri (Marostika), on iki yıldan beri (Tolentino), Japonya'da on yıldan beri (Yomiuri Shimbun), Kanada'da, Amerika'da, Almanya'da, Meksika'da ve Türkiye'de yediyıldan beri Uluslararası Simavi Karikatür Yarışması yapılmakta, bu yarışmalarda üçyüz bin liradan, onbir milyon liraya kadar ödüller verilmektedir. Bu da ülkelerin karikatüre verdikleri önem göstermede yüzeysel de olsa bir ölçü sayılabilir.

Karikatür sanatı, Türkiye'de 1870 yılından beri yaygın olarak sevildiği ve benimsendiği halde kuramsal çalışmalar yönünden o derece ilgisizliğe mahkum edilmiştir. Bu konuda birşeyler vermeye çalışanlar Nasrettin Hoca'nın torunları olmanın verdiği güçle kendi kendini yetiştiren kişiler olmuşlar ustaların dergi/gazetelere çizdiklerini inceleyerek kendilerine bir yol tutturmaya çalışmışlardır.

Bugün Türkiye'de resim, haykel, seramik, grafik, mimarlık gibi sanat öğretimi için Güzel Sanatlar Fakülteleri müzik sanatı için konservatuvarlar olduğu halde karikatür sanatının öğretiminin yeterince yapılmayışı bir eksikliktir.

Türkiye'de ve dünyada yayınlanan gazete, dergi gibi basın organları sayfalarında hergün binlerce karikatüre yer vermekte, reklam ajansları karikatürist çalıştırmakta, televizyon şirketleri, çizgi film stüdyoları karikatürist istihdam etmektedirler. Uzun metrajlı çizgi film yapımı Amerika ve Japonya'da sanayi şeklini almış bütün dünya pazarını ellerine geçirmişlerdir.

Walt Disney Stüdyolarında bir saat yirmi üç dakika süreli bir çizgi film onüç milyon dolar masraf ile ikiyüz çizer çalıştırılarak 4,5 yılda tamamlanabilmektedir (4).

Türkiye'de mizah dergileri, gazeteler, reklam ajansları ve TRT en az birer karikatürist çalıştırmakta olup özellikle çizgi film konusunda çizer sıkıntısından söz edilmektedir.

Böylesine iş alanı bulunan bu sanat dalında halen çalışmakta olanlar karikatür eğitimi görmüş kişiler değildirler. Halbuki okul-

lar, kendi toplumlarının ihtiyacı olan türlü meslek ve iş adamlarını yetiştirmek üzere teşkilatlanmak zorundadırlar (5).

Karikatür sanatı diğer sanat türleri gibi yaratıcılık isteyen bir sanat dalıdır. Müzik, resim, şiir, roman gibi sanatlarda da en üst düzeyde yaratıcılık aranır. Ancak bu konularda etkinliğin sağlanabilmesi de belli düzeylerde rehberliği gerektirir. Hele bu yeteneklerin geniş kitleye kazandırılmak istendiği durumlarda, planlı eğitim bir zorunluluk halini alır.

Eğitimin temel amacı, iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmek değil midir?

«Gülmececin temel amacı da kişilerin ve kurumların bürünmek istedikleri kimlikle, gerçek kimlikleri arasındaki tutarsızlığı sergilemek, bu yoldan toplumu, giderek insanlığı uyarmaktır» diyor bir yazısında Sulhi Dölek.

Toplumu, giderek insanlığı uyarmak kuşkusuz çok önemli ve büyük bir amaçtır. Türk mizahının geçmişine bakıldığında, Namık Kemal ve Teodor Kasap'la başlayan 1873 tarihine kadar başarılı örnekleri yayınlanan mizah sanatı bir karikatür nedeniyle otuzbir yıl sessizliğe mahkum edilmiştir. Hayal'in son sayısında yayınlanan zincirli bir karagöz karikatürü bardağı taşıran son damla olmuş dergi ertesi gün kapatılmış, tüm kadrosu ağır hapis ve sürgün cezalarına çarptırılmıştır (6).

Türk karikatürünün babası sayılan Cemal Nadir, ikinci dünya savaşının karanlık ve kanlı yıllarında halkı çizgileriyle yüreklen-dirmesini bilmiştir. Hitler'in yıldırım savaşlarla bütün Avrupa'yı ezip geçtiği günlerde Cemal Nadir halkın yılgınlığa düşmesini önlemiş, güçlü espirileriyle Türkiye, güçlü devlet görüntüsünü işleyerek, tarafsızlığımızı vurgulamış bir yandan da savaşın gelişimini adım adım halka duyurmuştu. Hitler'in orduları Edirne'ye dayandığı ve her an Türkiye'ye saldıracağı söylentilerinin çalkalandığı dönemde o, cesaretli çizgileriyle Hitler'e vurmuş, Hitler'in çökeceğini ilan ederek vatandaşı yüreklendirmişti.

Bir taraftan cezalandırılan bir taraftan yüceltilen karikatür sanatı her kesimin dikkatle izlediğini ve onları etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu da toplumun yönlendirilmesi ve bilinçlendirilmesinde bir araç olabilme özelliğini göstermektedir. Bu özelliğinden yararlanılması için geç kalındığı bile söylenebilir.

Bir başka yönden değerlendirmek gerekirse her gün pek çok sanatçı tarafından çizilen karikatür potansiyeli Türkiye’de olduğu halde, karikatür sanatı üzerine kuramsal çalışmalar yok denecek kadar azdır. Karikatür tarihini bugünkü gençlere aktaracak bilimsel bir yayın henüz gerçekleşmemiştir. Karikatür sanatı etkinliği sergilerle sürdürüldüğü halde bu sergileri değerlendirecek eleştirmen sayısı da çok sınırlı kalmakta, her çizer kendi görüş ve düşüncesine göre bir yol tutmuş gitmektedir. Bu yolun doğru ya da yanlış olduğu kimse tarafından hatırlatılmamaktadır.

«Çağımızda mizah çizeri dünyayı değiştirmek mücadelesini esas konu edinmiştir. İnsanların yücelmesi, iyiye, doğruya, eşitliğe ulaşması için uğraşmayı amaç edinmiştir» diyen usta çizer Turhan Selçuk bu kadar önemli işlevi yerine getirecek çizerlerin nasıl yetişmesi gerektiği konusunda bir yol göstermemektedir.

İşte bu eksiklikten yola çıkarak KARİKATÜR SANATI EĞİTİMİ’ni gündeme getirmekte yarar görmekteyim.

Özellikle güzel sanatlar öğretimi yapan okullarda bu konuda çalışmalar yapılması, konunun enine boyuna tartışılması zamanı gelmiştir ve hatta geçmektedir.

KAYNAKÇA

- (1) Altınok, İsmail, Yeni Resim-İş Dersleri, Ankara; 1975.
- (2) Öngören, Ferit. Cumhuriyet Dönemi Türk Mizah ve Hicvi. İstanbul; 1983.
- (3) Selçuk, Turhan. Söz Çizginin. İstanbul; 1979.
- (4) İnanç, Demet Değer. «Disney Stüdyosu’nda» Sanat Olayı Dergisi. İstanbul; 1981.
- (5) Kocaçınar, Muhip. Genel Öğretim Metodu. İstanbul; 1965.